

การวิจัยเชิงคุณภาพกับการประเมินนโยบาย ป้องกันอุบัติเหตุจราจร

Qualitative Research and the Traffic Injury Preventions Policy Evaluation

ดร. ภาคภูมิ ฤกษ์เมธ*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการเล่าประสบการณ์การวิจัยประเมินนโยบายป้องกันอุบัติเหตุจราจรในแง่มุมมองของการเป็น “คนในและคนนอก” ซึ่งเป็นการนำแนวทางและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของนักมานุษยวิทยาประยุกต์ใช้สำหรับการประเมินนโยบายสาธารณะ แง่มุมต่างๆ ของวิธีวิจัยที่บรรยายจะทำให้เห็นเทคนิควิธีการวิจัยโดยเฉพาะการสร้างควมไว้วางใจให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลเพื่อทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามสามารถได้ข้อมูลในเชิงลึกอีกทั้งมีความหลากหลายที่สามารถตรวจสอบและนำไปสู่ข้อสรุปในการประเมินนโยบายป้องกันอุบัติเหตุให้มีความถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบาย ที่สำคัญจะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาวิธีวิทยาที่จะใช้ในการประเมินนโยบายสาธารณะอีกด้วย

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงคุณภาพ คนใน-คนนอก การประเมินนโยบายป้องกันอุบัติเหตุจราจร

Abstract

The objective of this study is to share the experience of a research on the traffic injury preventions policy evaluation in aspect of insider and outsider which leads to the procedure and qualitative research methods of anthropologist to apply for public policy evaluation. The way of describing research methods show techniques which aware of trust building between researchers and informants in order to get

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์และผู้อำนวยการโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
rukhamate@hotmail.com

depth information for proving and leading to a complete conclusion of the evaluation. This study will be useful for policy improvement and methodology development for public policy evaluation as well.

Keywords: qualitative research, insider-outsider, traffic injury preventions policy evaluation

บทนำ

โดยทั่วไปการประเมินนโยบายสาธารณะมักอาศัยหลักของการวิจัยประเมินผลที่เน้นการวัด (measurement) การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณบนพื้นฐานความเชื่อว่าการนำหลักการดังกล่าวมาใช้จะสามารถทำให้คุณภาพของผลการประเมินมีความแม่นยำตรงและมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ที่สำคัญผู้ประเมินต่างเชื่อว่าจะสามารถวัดผลลัพธ์และผลกระทบจากการดำเนินนโยบายได้ง่าย ครอบคลุมประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากภายใต้ข้อจำกัดของระยะเวลาในการเก็บข้อมูล นอกจากนี้การเกี่ยวกับการวิจัยประเมินผลก็มีเนื้อหาที่เน้นออกแบบวิจัยที่นำไปสู่การวัดและการใช้สถิติซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เข้าใจว่าวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมีความสำคัญน้อยมากต่อการประเมิน ทั้งที่ความเป็นจริงการวิจัยเชิงคุณภาพมีประโยชน์ในการหาความรู้และอธิบายความจริงที่เกิดขึ้นในเชิงลึกของนโยบาย

ท่ามกลางกระแสการประเมินนโยบายสาธารณะกำลังได้รับผลจากการรับเอาแนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) โดยเฉพาะการนำหลักของการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์มาใช้ในกลุ่มประเทศ OECD ยิ่งทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินนโยบายไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ นักวิชาการ และบริษัทที่ปรึกษาต่างๆ ต้องสนใจการวัดผลลัพธ์และผลผลิตมากกว่ากระบวนการและปัจจัยนำเข้า อย่างไรก็ดีตาม ผลลัพธ์ของนโยบายที่เกิดขึ้นจะปรากฏและแทรกซึมอยู่ในระดับของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งปะปนไปกับปัจจัยอื่นๆ และส่งผลต่อความไม่ชัดเจนที่จะสังเกตการเปลี่ยนแปลงจนทำให้ยากต่อการประเมินว่ากลุ่มเป้าหมายได้รับผลจากมาตรการใด ผู้ประเมินจึงจำเป็นต้องหาวิธีการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบในมิติต่างๆ ที่มีความหลากหลายมากขึ้น¹ ขณะที่นักวิชาการส่วนหนึ่ง² ได้กล่าวว่า การประเมิน

¹ Fischer F. (1998). ได้เคยกล่าวถึงปัญหาด้านญาณวิทยาของสำนักปฏิฐานนิยมเชิงประจักษ์ที่ศึกษาวิเคราะห์นโยบายซึ่งหมายรวมถึงการประเมินนโยบายสาธารณะที่อาศัยการทดสอบและการหาข้อสรุปเชิงสาเหตุและผลที่เป็นเชิงปริมาณเช่นการออกแบบวิจัยแบบกึ่งทดลอง การวิเคราะห์สมการถดถอยแบบพหุ การวิจัยเชิงสำรวจ การวิเคราะห์ต้นทุน-กำไร การสร้างรูปแบบสมการทางคณิตศาสตร์ การวิเคราะห์ระบบ ที่เน้นการออกแบบวิจัยในเชิงประจักษ์ ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง กระบวนการรวบรวมข้อมูล การวัดผลลัพธ์ และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลจากอำนาจการทำนายในบทความเรื่อง Beyond Empiricism : Policy Inquiry in Post-positivist Perspective. ตีพิมพ์ใน Policy Studies Journal, vol.26, No.1, pp.129-146.

² Malas-Gallart, J. และ Davies, A. (2006). ได้กล่าวถึงปัญหาของการประเมินนโยบายใน "Toward Theory-Led Evaluation :The Experience of European Sciences, Technology, and Innovation Policies. " American Journal of Evaluation, Vol.27No.1 March 71-74.

นโยบายสาธารณะเป็นการวิจัยประยุกต์แตกต่างจากสังคมศาสตร์ในสาขาอื่นๆ ซึ่งมองประโยชน์³ ที่ได้รับจากการวิจัยที่ให้คำตอบว่านโยบาย แผนงานต่างๆ ประสบความสำเร็จโดยพิจารณาว่าสามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของนโยบายหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ทำให้เห็นว่าการประเมินต้องมีผู้ที่ประเมินต้องหาคำตอบทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงและความเห็นที่สะท้อนการให้คุณค่าในการตอบคำถามข้างต้น

นักวิชาการบางท่าน เช่น Murtagh (2001) ได้พยายามแยกแยะการประเมินในรูปแบบการประเมินในเชิงเครื่องมือ (instrumental evaluation) ที่มีความเกี่ยวข้องกับการประเมินที่อาศัยตัวชี้วัดที่มีต่อการแก้ปัญหา นโยบาย (prescribed indicators) และรูปแบบการประเมินในลักษณะการแปลความ (interpretive evaluation) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินที่อาศัยการใช้ดุลยพินิจในการประเมิน โดยที่แนวทางทั้งสองเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในคำจำกัดความของการประเมินนโยบายสาธารณะโดยทั่วไป ขณะที่ David Taylor (2006) ได้ให้ความสำคัญของระเบียบวิธีที่ผสมผสานระหว่างวิธีการประเมิน โดยใช้คนเป็นศูนย์กลางร่วมกับการประเมินผลลัพธ์ กระบวนการและการใช้ดุลยพินิจที่เป็นอัตวิสัย (subjective judgement) ซึ่งทำให้การประเมินที่มีการผสมผสานนี้มีทั้งการวัดเชิงปริมาณที่ยังมีข้อจำกัดในการอธิบาย และการประเมินในเชิงคุณภาพที่มีทั้งข้อเท็จจริงและทำให้เกิดการทำ ความเข้าใจความหมายและเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้การประเมิน นับว่าเป็นข้อเสนอที่ทำให้เกิดความสมดุลในมิติต่างๆ ของการศึกษาระเมินนโยบายมากขึ้น อย่างน้อยในด้านความเข้าใจ ความรู้สึก และอารมณ์ของคนในพื้นที่ อันเป็นมิติของความเป็นมนุษย์ที่สะท้อนความจริงบางอย่างที่มีต่อความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ และควรผนวกเป็นส่วนหนึ่งของการประเมิน ขณะที่การวัดผลต่างๆ ก็ยังสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างความเป็นวัตถุวิสัยให้กับการประเมิน ดังนั้นแทนที่จะปฏิเสธวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการประเมิน นักวิจัยประเมินผลก็ควรนำข้อได้เปรียบต่างๆ ของวิธีการดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการประเมินนโยบายสาธารณะให้เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ บทความชิ้นนี้เขียนขึ้นเพื่อเล่าแนวคิดและประสบการณ์ การประเมินนโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจากรถที่เป็นกรณีศึกษาหนึ่งที่น่าสนใจวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาช่วยเติมเต็มงานวิจัยประเมินผลให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ในการศึกษาระเมินนโยบายสาธารณะในมิติอื่นๆ โดยจะเห็นการเล่ามุมมองต่างๆ ที่สะท้อนปรากฏการณ์แบบ

³ ตัวอย่างเช่น Cronbach (1984:14) ได้กล่าวว่า การประเมินเป็นการตรวจสอบเหตุการณ์อย่างเป็นระบบที่เกิดจากแผนงาน โดย การตรวจสอบจะช่วยปรับปรุงแผนงานดังกล่าวหรือแผนงานอื่นที่มีวัตถุประสงค์เหมือนกันอ้างใน Vedung E. (2005:12) นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอื่นๆ เช่น Stufflebeam, Alkin, Patton และ Clarke ที่เน้นการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์

⁴ การประเมินควรมีประโยชน์ในการใช้เป็นข้อโต้แย้งซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจหรือไม่ก็ได้ และให้ข้อมูลการตัดสินใจนโยบาย สาธารณะในอนาคตอย่างมีเหตุผล โดย Vedung E. (2005) ใน Public policy and program evaluation หน้า 12

คณวงนอกและคณวงใน⁵ ที่น่าสนใจดังนี้

การวิจัยประเมินผลนโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจราจรเป็นโครงการใหญ่ประกอบด้วยทีมวิจัยและนักวิจัยมาก นับว่าสะท้อนลักษณะที่สำคัญของการประเมินนโยบายในปัจจุบันว่ามีลักษณะเป็นสหวิทยาการมากขึ้น นักวิจัยส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการในสาขาต่างๆ ตั้งแต่แพทย์และกลุ่มสาธารณสุข วิศวกรรมจราจร ตำรวจ นักกฎหมาย นักรัฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นักเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ และนักรัฐประศาสนศาสตร์ โดยในส่วนใหญ่ที่ผู้เขียนรับผิดชอบในส่วนการประเมินการก่อตัวและศึกษาเนื้อหาของนโยบายในภาพรวมซึ่งแตกต่างจากนักวิจัยในทีมอื่นที่ถูกแบ่งไปตามกรรณยุทธศาสตร์ต่างๆ ภายใต้นโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจราจรไปปฏิบัติ ได้แก่ การบังคับใช้กฎหมาย วิศวกรรมจราจร การให้ความรู้ การประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม การบริการการแพทย์ฉุกเฉิน ระบบการประเมินผลและสารสนเทศ และการสร้างพลังทางสังคม ซึ่งการวิจัยส่วนใหญ่เน้นการสร้างตัวชี้วัด การพัฒนาแบบสอบถามในการเก็บข้อมูลและอาศัยการวิเคราะห์ตัวเลขสถิติต่างๆ เป็นหลัก

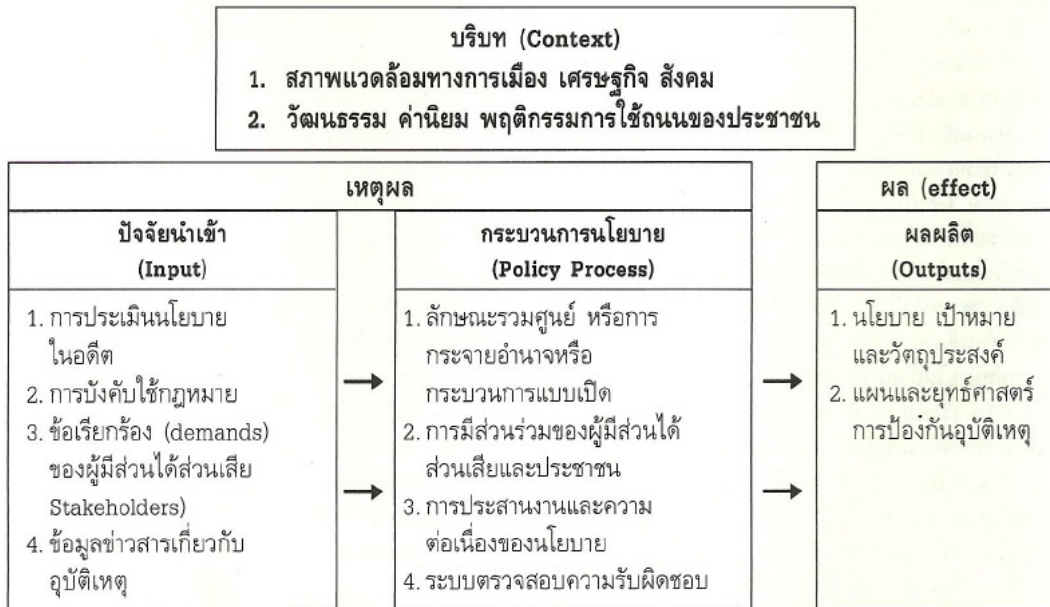
การเข้ามาทำงานวิจัยครั้งนี้ทำให้โลกทัศน์ของผู้วิจัยกว้างขวางขึ้นจากการเริ่มเปิดมุมมองต่อสิ่งที่อยู่รอบตัวในด้านอื่นๆ บ้างนอกจากปกติจะเห็นแต่ตัวเลขและเทคนิคต่างๆ ที่ยิ่งทำการวิจัยยิ่งมีแต่ความแห้งแล้ง ไร้อชีวิตชีวา ในช่วงที่ทวิวิจัยผู้เขียนได้ทำหน้าที่สร้างกรอบแนวคิดสำหรับใช้วิเคราะห์การก่อตัวของนโยบาย ซึ่งรวมถึงเนื้อหาสาระของนโยบายเป็นหลักนอกเหนือจากนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยพัฒนากรอบวิเคราะห์ในภาพรวมร่วมกับหัวหน้าโครงการวิจัยและนักวิจัยในทีมอื่นๆ ผู้เขียนเห็นว่าการมีกรอบแนวคิดช่วยทำให้การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลทำได้ครอบคลุม ครบถ้วน และตรงประเด็นในการทำการศึกษ อันเป็นหลักการสำคัญในการประเมินผล การมีกรอบแนวคิดมีส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้ผู้วิจัยสามารถมองมิติต่าง ๆ ที่ซับซ้อนยุ่งเหยิงและจัดระเบียบข้อมูล จนทำให้สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แต่กรอบแนวคิดก็ไม่ควรเป็นกรอบที่ติดอยู่กับที่ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า แม้จะมีรายละเอียด

⁵ ปรีดีตา เจริญเผ่า กอนันตกุล อธิบายว่า “คนใน” เป็นชื่อที่ล้อกับหลักการการทำงานภาคสนามของนักมานุษยวิทยาที่พยายามจะเข้าใจวัฒนธรรมอย่างเดียวกับคนท้องถิ่น โดยสถานะนักวิจัยปรารถนาที่จะเข้าถึงการเป็นคนข้างใน (insider) และมองโลกด้วยสายตาของคนใน (emic view) ขณะที่ ดร. ชยันต์ วรรธนภูติ ได้อธิบายเกี่ยวกับ ‘คนใน’ ไว้ว่า ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่ถูกกำหนด และปรุงแต่งขึ้นโดยสังคมและวัฒนธรรมของสังคมนั้น นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงพยายามนำเอาเงื่อนไขเหล่านี้มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา นั่นคือ ต้องพยายามค้นหาว่า ในสังคมที่ศึกษานั้น คนในสังคมนั้นมีความคิด มีค่านิยมและให้ความหมายต่อปรากฏการณ์อย่างไร และมองเห็นว่าทัศนะของคนในเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยจึงต้องมีหน้าที่ต้องหาข้อมูลที่เป็นตัวกำหนดที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สนใจ โดยทั่วไปแล้วนักมานุษยวิทยามีหลักในการมองปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับปรากฏการณ์ที่เป็นภาพ “หน้าบ้าน” ได้แก่สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง นำเสนอเพื่อสร้างความประทับใจให้นักวิจัยได้รับรู้ แต่ยังมีความจริง “เบื้องหลัง” ที่ชาวบ้านต้องการปกปิดซ่อนเร้น ไม่ให้คนนอกเช่น นักวิจัยหรือ เจ้าหน้าที่รัฐได้รับรู้ เพื่อสร้างความประทับใจบางอย่างที่มีความหมายในสังคมหรือวัฒนธรรมนั้น หน้าที่นักวิจัยคือ ต้องค้นหา ความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังนั้นว่ามีความเป็นมาอย่างไร ความจริงดังกล่าวต้องเป็นคนในสังคมนั้นจริงๆ จะเข้าใจ นักวิจัยจึงต้องพยายามค้นหาความจริงที่ซ่อนอยู่ โดยพยายามทำความเข้าใจความคิด กฎเกณฑ์ทางสังคม ข้อขัดแย้งและทัศนะของคนใน ของสังคมนั้นๆ เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่ศึกษาให้ชัดเจนนั่นเอง อย่างไรก็ตามแม้ว่าการประเมินนโยบายสาธารณะอาจไม่สามารถนำแนวทางดังกล่าวตามอย่างนักมานุษยวิทยาได้เต็มรูปแบบแต่บทความชิ้นนี้ได้พยายามนำหลักการข้างต้นมาประยุกต์ใช้โดยเน้นถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้ต่อการประเมินนโยบายที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ในการศึกษาศาสตร์การประเมินนโยบายสาธารณะของไทย

ที่ชัดเจนแต่ก็ไม่ละเอียดที่จะสังเกตแง่มุมอื่นๆ ที่อาจพบลงพื้นที่ภาคสนาม ดังนั้นกรอบแนวคิดในการประเมินนโยบายสาธารณะจึงควรต้องมีความยืดหยุ่นและกว้างขวางเป็นระบบพอที่จะครอบคลุมประเด็นที่สำคัญ

ดังนั้นชิปโมเดล (CIPP Model) จึงเป็นกรอบแนวคิดที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประเมินนโยบายในครั้งนี้ เนื่องจากสามารถปรับใช้เป็นการประเมินได้ทั้งภาพรวมหรือประยุกต์ใช้กับองค์ประกอบที่สำคัญของนโยบายในกรณีนี้คือการก่อตัวของนโยบาย นอกจากนี้ยังสามารถเลือกประเด็นและตัวชี้วัดโดยจัดกลุ่มประเมินอย่างเป็นระบบตามองค์ประกอบของชิปโมเดล อันได้แก่ การประเมินบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์และผลกระทบ ทั้งนี้จะช่วยให้ผู้ประเมินมีความได้เปรียบเนื่องจากสามารถปรับให้เข้ากับเนื้อหาและตัวชี้วัดของนโยบายได้ไม่ยาก นับเป็นกรอบวิเคราะห์ที่นำมาใช้ประโยชน์ในเชิงประเมินได้ดี และหากผู้วิจัยได้ประเด็นใหม่ ๆ ก็สามารถเพิ่มเติมหรือตัดในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องในรายละเอียดปลีกย่อยได้อีกด้วย ตัวอย่างกรอบแนวคิดในการประเมินครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาการก่อตัวของนโยบายโดยผสมผสานกับโมเดลเชิงสาเหตุและผล (Cause-effect Model) เพื่อใช้ศึกษาการก่อตัวของนโยบายและอธิบายเนื้อหาของนโยบายอันประกอบไปด้วย เป้าหมาย แผน ยุทธศาสตร์การป้องกันอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ ในฐานะผลผลิตจากปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลนโยบายในอดีต การบังคับใช้กฎหมาย ข้อร้องเรียนการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสีย และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอุบัติเหตุ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ทำให้เกิดนโยบายนี้ขึ้นมา รวมทั้งอธิบายกระบวนการนโยบายในประเด็นที่สำคัญๆ ได้แก่ การรวมศูนย์หรือการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน การประสานงาน ความต่อเนื่องของนโยบาย และการมีระบบตรวจสอบความรับผิดชอบ ซึ่งอยู่ภายใต้บริบททั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยรายละเอียดแสดงดังรูป

รูปแสดงกรอบแนวคิดของการก่อตัวนโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้าและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), หน้า 3-4.

อาจกล่าวได้ว่ากรอบของซิปโมเดล CIPP⁶ มีความยืดหยุ่นและสามารถช่วยกำหนดประเด็นภายในกรอบได้อย่างครบถ้วนทำให้ได้ภาพครอบคลุมประเด็นที่สำคัญ โดยประเด็นหรือตัวชี้วัดในกรอบสามารถปรับเปลี่ยนให้กับเนื้อหาสาระของนโยบาย เช่น ในผลผลิตก็อาจกล่าวถึงหรือนำความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากำหนดเป็นประเด็นในกรอบ ในส่วนของกระบวนการก็อาจเลือกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ และปัจจัยนำเข้าก็อาจเลือกประเด็นที่เป็นทรัพยากรที่นำมาใช้ในการนำไปปฏิบัติ การมีบริบทอยู่ในกรอบก็จะช่วยให้ผู้วิจัยจะไม่ละเลยการศึกษาสภาพต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจากราจราจรณะอีกด้วย

นอกจากหน้าที่ในการพัฒนากรอบแนวคิดแล้วผู้เขียนยังลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประสบการณ์สำคัญในการทำวิจัยเชิงคุณภาพมากขึ้นจากการทำงานในครั้งนี้ เปรียบเสมือนกับการก้าวเข้าไปในโลกอีกโลกหนึ่งที่ไม่รู้จักคุ้นเคยและพยายามทำความเข้าใจและสนใจมากขึ้นกับมนุษย์และบริบท ซึ่งเป็นสิ่งรอบตัวที่นักวิจัยที่แอบชอบการวิจัยเชิงปริมาณอยู่ลึกๆ อย่างผู้เขียนไม่ค่อยได้สนใจ การวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้เขียนตระหนักว่าการประเมินนโยบายควรตั้งต้นทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนโยบาย ซึ่งทำให้เห็นตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายดังกล่าว การมีความเข้าใจเรื่องกระบวนการนโยบายช่วยทำให้ทราบว่าใครบ้างที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล ทั้งนี้อาจเป็นบุคคลและองค์การ หน่วยงาน สถาบันที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย และบุคคลหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งแน่นอนว่าตัวแสดงทุกตัวแสดงย่อมมีปฏิสัมพันธ์กัน อีกทั้งยังมีบทบาทในแต่ละสถานการณ์ต่างกันด้วย ดังนั้นบุคคลที่ควรจะถูกนำมาใช้อ้างอิง หรือเป็นแหล่งของข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมินผล ส่วนหนึ่งมาจากการศึกษากระบวนการนโยบาย เช่น อาจจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่เบื้องหลังของการผลักดันนโยบาย รวมทั้งการทำความเข้าใจกับวาระแฝงเร้นบางประการเพื่อทำความเข้าใจ และไม่เอาเป็นเอาตายกับการประเมินโดยยึดกับเป้าหมายของนโยบาย ซึ่งช่วยเตือนสตินักวิเคราะห์และประเมินนโยบาย ในช่วงของการทำวิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์กับบุคคลที่อยู่เบื้องหลังในการกำหนดนโยบายหลายคนซึ่งนอกจากจะพิจารณาว่าเป็น

⁶ กรอบซิปโมเดล (CIPP) นั้นมีนักวิชาการหลายท่านได้นำมาเสริมต่อยอดหลายอย่าง เช่น CIPPI ที่ตัวสุดท้าย คือ Impact ที่พยายามเน้นการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับข้อความที่ระบุในบทแรกของคู่มือประกอบการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กล่าวว่าประเทศในกลุ่ม OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแนวทางการจัดสรรงบประมาณโดยเน้นการจัดการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานมากขึ้น ทำให้การติดตามและประเมินนโยบายนั้นเน้นการวัดผลผลิตและผลลัพธ์จากการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่ากรอบที่เพิ่มขั้นผลการประเมิน ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เพียงแต่เรียกชื่อแตกต่างออกไป จึงเห็นว่ากรอบซิปโมเดล CIPP ยังคงเป็นกรอบที่ยืดหยุ่นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้โดยผู้นำไปใช้อาจระบุตัวชี้วัดหรือประเด็นที่เป็นผลและผลกระทบในระยะต่างๆ ในส่วนของผลผลิต (Product) ซึ่งก็สามารถทำได้ guideline ที่จะออกแบบวิธีค้นหาคำตอบเหมือนกัน ขณะที่นักวิชาการ เช่น Keith Mackay ยังให้ความเห็นว่าไม่มีแบบจำลองของการติดตามผลและประเมินใดที่ดีที่สุด ควรเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับผลที่คาดหวังในสิ่งที่ต้องการติดตามประเมินผลใน เอกสาร "How to build M&E System to Support Better Government. World Bank Publications, IEG: independent Evaluation Group, 2007, p157. ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าความสามารถในการประยุกต์ใช้กรอบและตัวชี้วัดเป็นสิ่งสำคัญมากกว่า หากสามารถนำมาซึ่งข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการกำหนดค่าเรียกจึงไม่ใช่สาระสำคัญของประเมินแต่ประการใด ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้กรอบซิป (CIPP) ของ Stufflebeam มาประยุกต์ใช้ทั้งการประเมินนโยบายป้องกันอุบัติเหตุจากราจราจรณะและการประเมินแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็งซึ่งจะกล่าวในเนื้อหาต่อไป

ผู้มีประสบการณ์โดยตรงกับงานวิจัยที่ทำแล้วยังต้องมองความสัมพันธ์ที่มีอยู่เพื่อทำให้การนัดและสัมภาษณ์ง่ายขึ้นรวมทั้งการได้รับข้อมูลข้อเท็จจริงที่มากกว่า และการสัมภาษณ์ครั้งนั้นได้มีโอกาสสัมภาษณ์ คุณนิกร จ่านอง กรรมการบริหารพรรคชาติไทย และอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม ซึ่งทำให้พบว่าสิ่งที่อยู่ภายใต้ตัวเลขที่สร้างแรงกดดันให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดต่าง ๆ ผ่านสื่อมวลชนที่ช่วยประโคมข่าวต่างๆ แท้จริงเป็นกุศโลบาย เพื่อที่จะสร้างจิตสำนึกและความตื่นตัวให้กับรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน โดยเฉพาะการประโคมข่าว การพาดหัวข่าว ก็จะช่วยผลักดันให้รัฐบาลให้ความสำคัญที่จะเข้ามาแก้ปัญหาและจัดระบบนโยบายให้มีความเป็นเอกภาพ มีผู้รับผิดชอบอย่างจริงจังมากขึ้น ทั้งที่รัฐตั้งแต่แรกว่าการตั้งเป้าตัวเลขจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บที่กำหนดไว้ร้อยละ 20 เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก ดังนั้นสิ่งที่อยู่ภายใต้และควรกำหนดเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของนโยบายป้องกันอุบัติเหตุจราจรที่สำคัญและนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการประเมิน คือ การมีจิตสำนึกและการตื่นตัวของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคประชาชน ซึ่งประเด็นดังกล่าวแม้ว่าจะเป็นประเด็นที่สำคัญ แต่ก็ไม่ได้ถูกระบุหรือถูกเน้นในการประเมินนโยบายอย่างชัดเจน สิ่งทีกล่าวนานี้เป็นข้อคิดอย่างหนึ่งสำหรับประเมินและผู้อ่านงานประเมินนโยบายให้หันกลับมาองความจริงว่า บางครั้งแม้ว่าเราจะมีวัตถุประสงค์ที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระของนโยบายและนำมาใช้ในการประเมิน เราอาจไม่ได้อะไรเลยจากการประเมิน เนื่องจากวัตถุประสงค์และเป้าหมายของนโยบายที่แท้จริงอันเกิดจากกลุ่มผู้กำหนดนโยบายได้วางเอาไว้เป็นคนละอย่างกัน?

ประสบการณ์งานวิจัยในการเก็บข้อมูลในพื้นที่

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจราจรแล้ว ยังได้ลงพื้นที่ในหลายจังหวัด เช่น เชียงใหม่ นครราชสีมา เพชรบูรณ์ ขอนแก่น ลพบุรี สงขลา อุดรธานี ชลบุรี และตรัง เพื่อสังเกตการณ์และสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติ นับตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัด คณะกรรมการระดับจังหวัด ไปจนถึงระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ อาสาสมัครต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลปีใหม่และช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่นโยบายใช้เป็นช่วงเวลา

⁷ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเทียบเคียงกับการอธิบายของ นิติ ภาวครพันธ์ุ ที่กล่าวว่า การหาความจริงในการลงพื้นที่ภาคสนามนั้นทำให้ต้องปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ภาษาและกฎเกณฑ์ของสังคมที่เข้าไปอยู่ในงานเขียนชื่อ "ตัวเรา ปะทะตัวเขา" ความเป็นตัวเราซึ่งจะเริ่มปะทะความเป็นเขา ทำให้นักวิจัยเริ่มมองเห็นรู้สึกและตระหนักเกี่ยวกับตัวตนของตนเองผ่านการพยายามเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่น สิ่งนี้เองทำให้ต้องมาทบทวนความเชื่อและการกระทำของเรา ตลอดจนการตรวจสอบความถูกต้องในสิ่งที่นักวิจัยกำลังมองและคิดอยู่ ผลที่เกิดขึ้น คือ เกิดการจัดตัวตนและอคติในการศึกษาและอธิบายความเป็นจริงทางสังคมได้ดีขึ้น เพราะจะทำให้เกิดความเป็นกลางในการศึกษาของนักมานุษยวิทยาใน "คนในประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย" ที่มีปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล เป็นบรรณาธิการ

ระบุในเป้าหมายที่สำคัญโดยการลงพื้นที่ที่จะช่วยสะท้อนเนื้อหาของนโยบายส่วนใดบ้างที่เป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติ⁸

ผลการลงพื้นที่พบว่าประเด็นต่างๆ ที่เป็นปัญหาของการนำไปปฏิบัตินับตั้งแต่ความชัดเจนของเป้าหมายของนโยบายที่ไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของบริบทของจังหวัดต่างๆ ไปจนถึงความชัดเจนในการติดต่อประสานงาน ตลอดจนพบข้อจำกัดหรือแง่มุมที่คาดไม่ถึงในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่เมื่อนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติ การลงพื้นที่และใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้เข้าใจบริบทคิดและประเมินความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งเป็นวิธีหนึ่งในการตรวจสอบความถูกต้องผ่านเทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นหลัก

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลครั้งนี้ ทำให้พบความไม่เป็นธรรมในการประเมินจากการที่เป้าหมายของนโยบายเน้นจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญของการประเมินจนเกินไปทำให้หลายจังหวัดเสียเปรียบและมักถูกประจาน เพราะผู้ประเมินไม่ได้พิจารณาข้อมูลบริบทของจังหวัดต่าง ๆ ประกอบด้วย เช่น การมีภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและที่ราบสูง การเป็นเส้นทางผ่านไปยังเส้นทางอื่น การมีระยะทางความยาวของถนนที่ตัดผ่านของจังหวัดนั้น ๆ รวมทั้งจำนวนประชากรและความหนาแน่นในพื้นที่ นอกจากนี้ จากการสังเกตเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติงานในบางจังหวัดที่ดูบางตาในบางพื้นที่อย่างมาก ผู้วิจัยเกิดสงสัยจึงได้สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องและพบสาเหตุว่า ในหลายจังหวัดแม้จะมีตัวเลขอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่มาก แต่พบว่าไม่เพียงพอเพราะส่วนหนึ่งต้องไปทำหน้าที่รับแขกและอารักขาบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลด้วยแล้วยิ่งขาดแคลนมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะจังหวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องทำให้การปฏิบัติหน้าที่ด้านการป้องกันอุบัติเหตุกับประชาชนทำได้ไม่เต็มที่นัก นับเป็นข้อจำกัดหนึ่ง

⁸ ข้อได้เปรียบของการประเมินประเภทการประเมินความก้าวหน้า (formative evaluation) ที่มีนักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นเช่น Malas-Gallart, J., and Davies, A. (2006). มองว่ารูปแบบนี้สามารถนำผลที่ได้มาใช้ปรับและออกแบบนโยบายในระหว่างการประเมินได้สอดคล้องกับแนวโน้มของปรากฏการณ์ของการศึกษา นโยบาย ที่เริ่มเห็นข้อจำกัดและเห็นว่าการมองแยกเป็นส่วนๆ ตามวัฏจักรของนโยบายและระยะเวลา ที่อาจทำให้ภาพการศึกษา นโยบายขาดความสมบูรณ์ เพราะจะเห็นแต่ภาพนิ่ง (static) ขณะที่ปรากฏการณ์ของนโยบายสาธารณะเองก็เริ่มไม่เป็นกระบวนการที่เรียงลำดับการเกิดก่อนหลังและเป็นกิจกรรมที่ไม่สามารถทำอย่างแยกส่วนได้อีกต่อไป เช่น การประเมินผลนโยบายอาจเกิดขึ้นพร้อมกับการนำไปปฏิบัติ หรือแม้แต่การกำหนดนโยบายซึ่งเป็นไปได้ทั้งมาตรการที่อาจถูกปรับหรือเป้าหมายค่าจำกัดความต่างๆ ที่เกี่ยวกับเป้าหมายของนโยบาย อาจถูกกำหนดใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและความเป็นไปได้ตามที่ Arnold (2004) กล่าวไว้ใน Evaluating Research and Innovation Policy: A Systems World Needs Systems Evaluations. Research Evaluation, 13(1), pp.3-7.

แนวโน้มที่เกิดขึ้นทำให้จำเป็นต้องศึกษา นโยบายแบบองค์รวมและวิธีวิจัยที่เหมาะสมที่จะอธิบายความซับซ้อนและความไม่หยุดนิ่ง (dynamic) ของปรากฏการณ์ของนโยบาย ตลอดจนที่มีปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ รวมทั้งบริบทของนโยบายได้นั้น คงหนีไม่พ้นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ภาพเชิงลึกที่ซับซ้อนและสามารถอธิบายความไม่หยุดนิ่งของนโยบายได้มากกว่าวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ขณะที่ Fahrenkrog และคณะ ก็ให้ความเห็นว่าแนวโน้มการประเมินนโยบายจะเปลี่ยนรูปแบบจากการเน้นความพยายามที่จะวัดเป็นเชิงปริมาณในการประเมินผลกระทบของนโยบายไปสู่ความพยายามที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นและสนับสนุนการตัดสินใจและกำหนดตลอดจนวางกลยุทธ์และมาตรการต่างๆ ของนโยบายที่เหมาะสม

ที่สำคัญในการนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติ ประเด็นที่สำคัญ คือ การเน้นเป้าหมายนี้เองเป็นสิ่งที่ผู้บังคับระดับจังหวัดใช้เป็นแรงกดดันให้กับผู้ปฏิบัติงาน ทำให้เกิดความพยายามต่างๆ ที่จะให้มีตัวเลขตามที่เป้าหมายกำหนดมากกว่าที่จะพยายามทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา

“ผู้ปฏิบัติเค้าทำอย่างไรถึงจะผ่านเกณฑ์การประเมินตามตัวชี้วัด”

อาจกล่าวได้ว่าในการประเมินผลนโยบายป้องกันอุบัติเหตุจราจร มักจะหยิบยกสถิติตัวเลขมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่เก็บขึ้นโดยตรงหรือนำเอาสถิติที่มีอยู่มาวิเคราะห์ ทั้งที่เป็นจำนวนการตาย และจำนวนผู้บาดเจ็บทั้งในช่วง 7 วันอันตรายหรือสถิติที่เกิดขึ้นในรอบปี บางครั้งก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริงเสมอไป ตัวเลขที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะเป็นตัวเลขที่เป็นรูปธรรม แต่ก็อาจสะท้อนผลการดำเนินการที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้ทั้งหมด ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์และสัมภาษณ์บุคลากรในหน่วยงานต่างๆ ในระดับจังหวัด ตั้งแต่หน่วยงานป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สถานีตำรวจภูธร พบว่า ข้อมูลจากหน่วยงานในระดับจังหวัดแตกต่างกันและไม่ตรงกัน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการให้ค่าจำกัดความของอุบัติเหตุไม่เหมือนกัน ผู้วิจัยอดสงสัยเกี่ยวกับการตั้งเป้าหมายเป็นตัวเลขจำนวนการตาย การบาดเจ็บว่าจะทำให้หน่วยปฏิบัติสามารถควบคุมตัวเลขดังกล่าวได้มากเพียงใด ในเมื่อการเกิดอุบัติเหตุเกิดจากหลายปัจจัยและหลายปัจจัยเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ควบคุมยากเหลือเกิน ในช่วงที่เก็บข้อมูลโดยลงพื้นที่ในหลายจังหวัด พบว่า หน่วยปฏิบัติเห็นสถิติตัวเลขการตาย และการบาดเจ็บเป็นนโยบายและให้ความสำคัญมากกว่าการปฏิบัติ ทำให้เกิดความพยายามอย่างจงใจที่จะทำให้เกิดการปรับแต่งตัวเลขให้เป็นไปตามนโยบาย เพื่อไม่ให้ถูกประจานว่าไม่สามารถจัดการกับการป้องกันอุบัติเหตุจราจรได้ หลายจังหวัดให้ความสำคัญกับตัวเลขสังเกตจาก ป้ายโฆษณาว่า “จังหวัดนี้ห้ามตายเกิน...กี่คน”

เมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นจริงการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยก็กลายเป็นประเด็น กล่าวคือ การเคลื่อนย้ายผู้ป่วยในพื้นที่ที่มีความคาบเกี่ยวกันระหว่างจังหวัด ผู้ป่วยที่เกิดอุบัติเหตุจะถูกเคลื่อนย้ายไปยังจังหวัดอื่น ๆ ถ้าสามารถทำได้ นอกจากนี้ ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า โรงพยาบาลบางแห่งที่รับผู้ป่วยที่มีภาวะวิกฤตใกล้เสียชีวิตเข้ามานอนในห้องอภิบาลผู้ป่วยหนัก (ไอซียู) ก็จะถูกนำมาใส่เครื่องช่วยหายใจ เพื่อยืดระยะเวลาผู้ป่วยที่ใกล้เสียชีวิตเกินระยะเวลา 7 วันอันตรายซึ่งเป็นกรอบระยะเวลาในการประเมิน ข้อมูลการลงพื้นที่ทำให้ได้ข้อคิดว่าการเน้นตัวเลขมากเกินไปก็ทำให้เกิดปัญหาในเชิงปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม เมื่อจำเป็นต้องมีการประเมินก็ควรพัฒนาตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับหน่วยปฏิบัติโดยไม่ควรเน้นตัวชี้วัดเพียงไม่กี่ตัว โดยพัฒนาตัวชี้วัดเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้น เช่น จำนวนครั้งในการเกิดอุบัติเหตุ ความถี่ในการตั้งด่านของตำรวจ จำนวนครั้งในการรณรงค์ในรอบปี ซึ่งเป็นตัวชี้การวัดเชิงกระบวนการที่สะท้อนความพยายามของหน่วยปฏิบัติมากขึ้น ไม่ได้เฉพาะจำนวนการตายหรือการบาดเจ็บเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญต้องปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของแต่ละจังหวัดด้วย

สิ่งที่ทำให้ผู้เชี่ยวชาญรู้สึกตื่นเต้นอย่างหนึ่งในการลงพื้นที่ คือ ได้มีโอกาสเห็นความยาวของถนน เห็นสภาพการทำงานจากภาพมุมสูงจากเฮลิคอปเตอร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และยืนยันว่าในบางจังหวัดมีพื้นที่จราจรที่ยาวมากจริงๆ นอกจากนี้ การดำเนินงานการป้องกันอุบัติเหตุจราจรบางจังหวัดได้มีการ

นำเทคโนโลยีและเครื่องมือสื่อสารมาใช้ในการรับส่งข้อมูลให้มีความรวดเร็ว สามารถเข้าถึงข้อมูลได้เป็นปัจจุบันทันด่วน นับเป็นก้าวใหม่ที่เห็นการพัฒนา นโยบายและมาตรการการป้องกันอุบัติเหตุจากรถและดูเป็นภาพลักษณ์ที่ดี เช่น การใช้กล้องวงจรอุทธรณ์เพื่อถ่ายทอดและส่งข้อมูลการเกิดอุบัติเหตุจากจุดต่างๆ หรือเหตุการณ์ในแต่ละแห่งส่งผ่านไปยังส่วนกลางโดยเฉพาะในช่วง 7 วันอันตรายจะสามารถส่งข้อมูลไปที่ศูนย์ปฏิบัติการของจังหวัด เพื่อช่วยให้การสั่งงานสามารถทำได้ ณ ส่วนกลาง ทั้งนี้พบว่า การสั่งการบางครั้งก็มาทำในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น นั้นหมายความว่าข้อมูลที่ได้จากการถ่ายทอดและส่งต่อมายังส่วนกลางยังไม่มีค่าเป็นที่สุด ผู้วิจัยมองว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อรวบรวมข้อมูล สรุปเพื่อนำเสนอข่าวเพียงอย่างเดียว และเห็นว่าจะใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า การมีกล้องวงจรอุทธรณ์ การนำเทคโนโลยีทันสมัยก็อาจไม่จำเป็นการส่งต่อข้อมูลถึงขนาดต้องมี แต่อาจมีได้เพราะทำให้มีการประมวลภาพของการเกิดอุบัติเหตุได้รวดเร็ว หากต้องการรายงานผลอย่างเดียวยังอาจใช้เพียงโทรศัพท์มือถือโดยไม่ต้องมีการส่งภาพก็ได้⁹ แต่ก็อาจมีบางเหตุการณ์ที่เป็นเหตุการณ์รุนแรงที่ต้องอาศัยการประเมินสถานการณ์ที่ต้องจัดการกับสภาพจราจรให้เหมาะสมการใช้กล้องวงจรอุทธรณ์ก็พอจะมีประโยชน์อยู่บ้างในการบริหารจัดการโดยเฉพาะจังหวัดที่มีพื้นที่จราจรยาวมาก อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีที่สูงมาใช้ในการดำเนินงานก็อาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าเกิดผลสำเร็จในการป้องกันอุบัติเหตุจากรถ แม้ว่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามหานวัตกรรมใหม่ ๆ มาช่วยก็ตาม จึงทำให้เทคโนโลยีเหล่านั้นเป็นเสมือนภาพลวงตาของผลการประเมิน เช่นเดียวกับตัวเลขสถิติที่มักมีการปรับแต่งและมีวิธีการที่ทำให้เกิดตัวเลขให้เป็นไปตามความต้องการของผู้มีอำนาจก็อาจไม่ใช่คำตอบที่แท้จริงที่สะท้อนภาพของผลลัพธ์ของนโยบาย

นอกจากนี้ ยังพบว่า การป้องกันอุบัติเหตุจากรถไม่ได้ผลเท่าที่ควร แม้จะมีการณรงค์และใช้งบประมาณอย่างมากมายก็ตาม สาเหตุส่วนหนึ่งที่สำคัญเกิดจากความเชื่อที่มีต่อการเกิดอุบัติเหตุจากการได้พูดคุยกับชาวบ้านที่สูญเสียลูกและสามีจากอุบัติเหตุก็พบว่า ประชาชนมีความเชื่อว่าการเกิดอุบัติเหตุเกิดจากเวรกรรมที่ทำมาแล้วในชาติปางก่อน ชาตินี้จึงต้องมาชดใช้กรรม ทั้งที่ตายหรือพิการหรือสูญเสียอวัยวะ ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ที่จะนำบทเรียนจากการเกิดอุบัติเหตุไปสู่การถ่ายทอด หล่อหลอม และป้องกัน ดังนั้นมาตรการต่างๆ แม้ว่าจะพยายามทำให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้ก็อาจไม่ได้ผล เพราะหากผู้ขับขี่ไม่สนใจและเมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้นก็โทษเรื่องกรรมเก่า จึงมักไม่ค่อยสนใจหรือป้องกันหรือเตรียมการก่อนการขับขี่รถ บางรายคิดว่า “คนมันจะตายก็ตาย ถ้ามันถึงที่ตาย” สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยยังขาดความเป็นวิทยาศาสตร์ ขาดการใช้หลักเหตุผล ข้อคิดจากการศึกษาดังกล่าวถูกนำมาใช้ประชาสัมพันธ์รณรงค์เพื่อป้องกันอุบัติเหตุในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ความเชื่อและวัฒนธรรมในเรื่องของความสนุกสนานไม่ว่าจะเป็นในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่ หรือมีงานสังสรรค์ งานศพจะต้องมีการเลี้ยงฉลองและมีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จึงจะทำให้สนุกซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งในการเกิดอุบัติเหตุจากรถที่สำคัญซึ่งก็เป็นการยืนยันผลงานวิจัยต่างๆ ในอดีตที่ได้ระบุไว้ อีกด้วย

⁹ สถานการณ์ในช่วงทวิจัยโทรศัพท์มือถือยังไม่มีความสามารถเหมือน ณ วันที่เขียนบทความขึ้นนี้ที่สามารถใช้เครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลทั้งภาพและเสียงที่หลากหลายอย่างมาก

ท้ายที่สุดของการประเมินผลการวิจัยป้องกันอุบัติเหตุจราจร ผู้เขียนได้เห็นการนำผลการประเมินความก้าวหน้าได้ถูกนำไปใช้เป็นระยะๆ และทำให้เห็นการปรับเปลี่ยน เช่น การให้คำจำกัดความของอุบัติเหตุ การใช้ตัวชี้วัดที่พัฒนาเพิ่มเติมและการปรับมาตรการต่างๆ ทั้งในระดับนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ ระดับจังหวัด และพบความจริงอย่างหนึ่งว่านโยบายอาจไม่ได้ถูกกำหนดตามกระบวนการ หรือวัฏจักรของนโยบาย หรือไล่เรียงตามลำดับเวลา กล่าวคือ เริ่ม การก่อตัวของนโยบาย การนำไปปฏิบัติและการบริหารนโยบาย และปิดท้ายด้วยประเมินผลนโยบาย ปรากฏการณ์ที่กล่าวทำให้เห็นว่าการนำไปปฏิบัติสามารถเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการประเมินผลและอาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการก่อตัวของนโยบาย ซึ่งเห็นจากการปรับเปลี่ยนมาตรการ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ตลอดจนการกำหนดมาตรการใหม่ๆ ทำให้เห็นนโยบายในลักษณะไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทั้งหมดนี้เกิดจากการทบทวนความเข้าใจที่ได้ภายหลังได้ศึกษานโยบายนี้ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ ซึ่งทำให้เข้าใจความเป็นจริงของนโยบายป้องกันอุบัติเหตุจราจรมากขึ้น และคิดว่านโยบายที่ใช้การศึกษาแบบประเมินความก้าวหน้าอื่นๆ ก็น่าจะมีลักษณะเช่นเดียวกัน

บทเรียนที่ได้จากการทำวิจัยเชิงคุณภาพกับการประเมินนโยบาย การป้องกันอุบัติเหตุจราจร

การวิจัยเชิงคุณภาพทำให้ได้ข้อมูลหลากหลายช่วยให้เข้าใจในบริบท สภาพ และสถานการณ์ที่มีความเป็นพลวัตของนโยบายรวมทั้งสามารถใช้ตรวจสอบสิ่งที่เราต้องการศึกษา ข้อมูลบางอย่างที่ได้อาจเป็นทัศนะของผู้ให้ข้อมูลที่มาจากการมองในแง่มุมที่แตกต่าง หรือบางครั้งก็เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นข้อมูลเชิงลึกที่ผู้วิจัยอาจนึกไม่ถึงประสบการณ์การวิจัยภาคสนามช่วยเสริมสร้างวิจิตติวิเคราะห์ และนำไปสู่การสังเกตเพื่อหาข้อโต้แย้งและข้อพิสูจน์ในเวลาเดียวกัน การทำวิจัยภาคสนามทำให้ฟังมากขึ้น กล่าวคือ มีความกระตือรือร้นที่จะรับฟังเรื่องราวและรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลบ้าง แต่ผู้เขียนจะไม่ตัดบทผู้ให้ข้อมูลและจะพยายามเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการประเมิน แม้ว่าเมื่อฟังหรือสังเกตในตอนแรกจะไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงก็ตาม งานวิจัยภาคสนามนับว่าเป็นงานวิจัยที่ตื่นเต้นเร้าใจและน่าเรียนรู้ตลอดเวลา สำหรับเทคนิคการนำวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในการประเมินนโยบายอาจเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder analysis) โดยจำแนกบทบาทและประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างไร มีใครเกี่ยวข้องในฐานะอะไรบ้าง เล่นบทบาทในกระบวนการนโยบายนั้นอย่างไร และได้รับผลหรือผลกระทบอะไรบ้างมากน้อยเพียงใด รวมทั้งอาจ พิจารณาวัตถุประสงค์และประเด็นในการประเมินซึ่งอาจอยู่ในรูปของตัวชี้วัด หรือในบางกรณีของการประเมินนโยบายก็อาจเข้าไปศึกษาว่าหน่วยปฏิบัติทำอะไรเลยก็สามารถทำได้ซึ่งเรียกการประเมินในลักษณะนี้ว่า goal free เมื่อลงพื้นที่ภาคสนามก็จะช่วยให้มองเห็นสิ่งต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ได้ง่ายขึ้นและเมื่อมีข้อมูลมากขึ้นเรื่อยๆ เสมือนเป็นตัวต่อ (jigsaw) ก็ยิ่งทำให้ผู้ประเมินเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในวงจรของนโยบายไม่ว่าจะเป็นการก่อตัว การบริหารนโยบาย หรือผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นของนโยบาย

อย่างไรก็ตาม การเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามต้องใช้ศิลปะตั้งแต่การหาจังหวะที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์ การเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกอีกทั้งต้องมีไหวพริบในการตั้งคำถามและประเด็นที่ต้องสร้างความเชื่อมโยงและต้องเป็นนักสังเกตที่ดีและตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเทคนิคอันหนึ่ง ที่สำคัญต้องสามารถสร้างบรรยากาศของผู้วิจัยให้เป็นเสมือนคนใน เมื่อต้องเข้ากลุ่มสัมภาษณ์หรือสังเกตการณ์ ซึ่งอาจต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้ให้ข้อมูล เช่น เมื่อเข้าไปดูที่จุดให้บริการสาธารณสุข ต่าง ๆ ก็อาจเข้าไปช่วยเหลือเจ้าหน้าที่เพื่อทำให้รู้สึกว่าเป็นคนในมากที่สุดเท่าที่โอกาสจะอำนวยซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกต่อต้านและปฏิเสธที่จะให้ข้อเท็จจริงได้มากขึ้น การสร้างความคุ้นเคยและความเป็นกันเองรวมถึงความไว้วางใจนี้เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การเปิดใจพูดคุยทำให้สามารถได้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์ ผู้เขียนเห็นว่า การมาในฐานะไหนมีความสำคัญอย่างมากต่อระดับการได้ข้อมูลมากน้อย จริงหรือเท็จแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การแนะนำตัวและอ้างถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการวิจัยภาคสนาม แม้ว่าจะไม่ใช่การศึกษาสังคมวิทยาหรือมานุษยวิทยาก็ตาม นักวิจัยประเมินผลนโยบายจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้มีความใกล้ชิดกับกลุ่มที่เป็นเป้าหมายในการสัมภาษณ์ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ สร้างความเป็นกันเอง และพัฒนาให้เกิดความไว้วางใจและความไว้วางใจพร้อมที่จะให้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อใช้ประโยชน์ในการประเมิน¹⁰

การออกภาคสนามของผู้วิจัยไม่เพียงแต่จะใช้เทคนิคที่สอบถามคำถามที่ต้องการแล้วยังจำเป็นต้องอาศัยการสังเกตในแง่มุมของมนุษย์ที่มองมนุษย์และมองสังคมจากการทำความเข้าใจว่าผู้ที่กำลังให้ข้อมูลมีความเชื่อ ศรัทธา และ อารมณ์ อย่างไร บางเวลาผู้เขียนก็ต้องอาศัยการตีความซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นจากสถานะและการมองของคนที่แตกต่างกัน เช่น มุมมองของผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับผลและผลกระทบของนโยบายนั้น ๆ อีกทั้งยังช่วยให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสทบทวนความคิดหรือแม้แต่สถานะและบทบาทของตัวเองจากการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆในพื้นที่ในขณะที่ทำการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ในภาคสนามทั้งการสัมภาษณ์และการเข้าร่วมสังเกตการณ์โดยพยายามเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ช่วยทำให้ผู้วิจัยเห็นแง่มุมที่มีความสำคัญนอกเหนือจากสิ่งที่กำหนดไว้ในกรอบ การประเมินนโยบายสาธารณะที่ดีจึงไม่ควรมองเฉพาะประเด็นหรือตัวชี้วัดในกรอบแนวคิดที่ระบุไว้ในกรอบเพียงอย่างเดียว ควรลงพื้นที่เก็บข้อมูลพร้อมสังเกตประเด็นเชื่อมโยงอื่นๆ และตั้งข้อสงสัย สืบค้นสิ่งต่างๆ จากทั้งตัวแสดงและสภาพแวดล้อมและบริบทของนโยบาย อย่างไรก็ตาม การค้นหา

¹⁰ อย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งที่ผู้เขียนตระหนักอยู่เสมอคือจุดอ่อนด้านจริยธรรมของวิธีการวิจัยในแบบคนใน คนนอกที่นักมานุษยวิทยาถูกโจมตีบ่อยครั้งกล่าวคือวิธีการเข้าไปเก็บข้อมูลเหมือนเป็นการหลอกลวงหรือหลอกเอาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายบางอย่างและหลายครั้งถูกมองว่าเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามการประยุกต์ใช้ในการประเมินนโยบายนี้ไม่ได้ใช้เต็มรูปแบบ ที่ต้องปลอมตัว โกหกหรือหลอกเพื่อฝังตัว และศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตและข้อมูลส่วนบุคคลในเชิงลึก ที่สำคัญประเด็นที่ค้นหาเป็นประเด็นที่ผูกโยงกับผลและผลลัพธ์ของนโยบายสาธารณะมากกว่าจะเป็นประเด็นส่วนตัว อีกทั้งการศึกษายังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโยบายนั้นๆซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในภาพรวมของประเทศจึงคิดว่าจุดอ่อนที่ถูกโจมตีข้างต้นไม่เป็นปัญหาหากแต่ผู้วิจัยต้องตระหนัก ระมัดระวังและสร้างความสมดุลระหว่างวิธีการศึกษาในลักษณะคนใน คนนอก กับความจริงใจและการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลให้เกิดความพอดีซึ่งก็อาศัยศิลปะของผู้วิจัยแต่ละคน

ความจริงเพื่อนำมาใช้ในการประเมินก็อาจมาจากคำถามหรือการสังเกตสิ่งอื่นๆ ที่อาจไม่สามารถอธิบายตามหลักของเหตุผลและตรรกะที่เป็นฐานคติและความเชื่อพื้นฐานของทฤษฎีที่ใช้ในการประเมินผลได้ ข้อค้นพบต่างๆ เหล่านี้จะทำให้การประเมินนโยบายมีมิติและความหมายมากยิ่งขึ้น สำหรับประโยชน์อีกด้านหนึ่งทำให้นักวิจัยได้ตระหนักถึงข้อจำกัดของทฤษฎีการประเมินผลที่ไม่อาจนำไปใช้อธิบายเรื่องอื่นๆ ที่เป็นความจริงของนโยบายในหลายด้านเช่น ในเรื่องการเมืองซึ่งเสมือนกับเป็นคนละโลกกันกับการประเมิน ประเด็นดังกล่าวนี้ช่วยเตือนสตินักวิจัยประเมินผลนโยบายว่าควรต้องระมัดระวังและไม่ควรยึดกรอบแนวความคิดที่วางไว้ในตอนแรกเพียงอย่างเดียวจนลืมนึกที่จะศึกษาความจริงต่างๆ ของปรากฏการณ์โดยเฉพาะในเชิงลึกของนโยบายไม่ว่าจะเป็นวาระแฝงเร้นในการกำหนดนโยบาย การเมืองและความขัดแย้งและกลยุทธ์ต่างๆ ที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนทั้งนี้รวมถึงผลและผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงที่อาจถูกบดบังจากผลและผลกระทบที่เป็นภาพลวงตาของความสำเร็จไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด อีกทั้งวิธีการศึกษาแบบคนใน คนนอกยังช่วยตรวจสอบข้อค้นพบและข้อสรุปจากข้อมูลชุดอื่นๆ ก่อนที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจ แม้ว่าบทความชิ้นนี้จะใช้นโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจราจรเป็นกรณีศึกษาเพียงเรื่องเดียวแต่ผลการวิจัยในหลายประเด็นต่างบ่งชี้ให้เห็นข้อได้เปรียบในการค้นหาความรู้ความจริงจนทำให้เห็นว่าวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีประโยชน์อย่างมากต่อการวิเคราะห์และประเมินนโยบายสาธารณะ และเชื่อว่าจะช่วยพัฒนาวิธีวิทยาสำหรับใช้ในการประเมินผลนโยบายสาธารณะของไทยให้มีความแม่นยำและมีความน่าเชื่อถืออันเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบและพัฒนานโยบายสาธารณะในด้านต่างๆ ของประเทศต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ.

- Alkin, Marvin C. (2004). **Evaluation Roots**, CA: Sage Publication.
- Arnold, E. (2004) "Evaluating Research and Innovation Policy: A Systems World Needs Systems Evaluations". **Research Evaluation**,13(1),2004, pp.3-7.
- Carol,W. (1972). **Evaluation Research: Methods of Assessing Program Effectiveness**. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall.
- Darussalam, G. (2010). "Program Evaluation in Higher Education". **The International Journal of Research Review**. Vol. 5 Issue 2, October.
- Everitt, A. (1996). "Developing Critical Evaluation" .**Evaluation** 2(2), pp.173-178.
- Fahrenkrog,G.;Polt,W.,Rojo,J.; Tuke. A.,and Zinocker,K. (eds). (2002). **RTD Evaluation Toolbox: Assessing the Socio-economic Impact of RTD Policies**. Seville, Spain: Joint Research Centre, European Commission.
- Fisher,F. (1998). "Beyond Empiricism: Policy Inquiry in Postpositivist Perspective." **Policy Studies Journal**,Vol.26,No.1,pp.129-146.
- Graham,K.,and Harris,A. (2005). "New Deal for Communities as a Participatory Public Policy: the Challenges of Evaluation",pp.97-108 in D. Taylor and S. Balloch(eds.) **The Politics of Evaluation**. Briston: Policy Press.
- Kusek,J. Z.,and Rist, R. C. (2004) **Ten Steps to a Result-based Monitoring and Evaluation System**. Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- MacKay,K. (2007). **How to Build M&E Systems to Support Better Government**. World Bank Publications, IEG: Independent Evaluation Group, p.157.
- Malas-Gallart, J.,and Davies, A. (2006). " Toward Theory-Led Evaluation : The Experience of European Sciences, Technology, and Innovation Policies. " **American Journal of Evaluation**, Vol.27No.1 March 64-82.
- Murtagh,B. (2001). "The Policy and Practice of Urban Policy Evaluation", **Community Development Journal** 36 (3): 223-33.
- Richard D. B.,and Claive, L ,F. (1989). **Evaluation in Practice: A Methodological Approach**. New York; Longman.

Stufflebeam, D.L ; Madaus G.F., and Kellaghan T. (2000). **Evaluation in Education and Human Services**. Massachusetts ; Kluwer Academic Publishers.

Taylor, D. (2006). **Critical Policy Evaluation and the Question of Values: A Psychosocial Approach**. New York: Sage Publications.

Vedung, E. (2005). **Public Policy and Program Evaluation**. New Jersey; Transaction Publishers

Wholey, J.S.; Hatry, H.P. and Newcomer, K.E. (1994). **Handbook of Practical Program Evaluation**. California. Jossey-Bass Inc.

William, N. D. (2004). **Public Policy Analysis: An Introduction**, 3rd ed., New Jersey, Pearson/Prentice-Hall.

ภาษาไทย.

ชยันต์ วรรณระภูติ. (2546). "การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ" ใน อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ), **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา สถาบันวิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, หน้า 35-37.

นิติ ภาวครพันธุ์. (2545). "ตัวเราปะทะตัวเขา" ในปริตตา เจลิมเผ่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ), **คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ : โอเอส พรินติ้งเฮาส์. หน้า 163-198.

ปริตตา เจลิมเผ่า กอนันตกุล. (2545). "อัตลักษณ์ซ้อนของนักมานุษยวิทยาในบ้านเกิด", ปริตตา เจลิมเผ่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ), **คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ : โอเอส พรินติ้งเฮาส์. หน้า 199-229.

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. (2546). **การวิจัยประเมินผล: หลักการและกระบวนการ**. กรุงเทพฯ : สยามธุรกิจฟิล์ม.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2550). **ทฤษฎีการประเมิน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). **คู่มือประกอบการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สศช. เรื่องเทคนิคการติดตามประเมินผล. โครงการติดตามประเมินผลในระดับยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฉบับที่ 10**.

พัชรี สิโรรส. (2548). "นโยบายป้องกันอุบัติเหตุจราจร : การก่อตัว และการวิเคราะห์ที่มา กระบวนการ และเนื้อหา". ในรายงานฉบับสมบูรณ์ส่วนที่ 1 **การวิจัยประเมินผลนโยบายการป้องกันอุบัติเหตุจราจร**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.